חָמְרַת דַּת פּוֹסֶלֶת – שאם נשתמד ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים לא יאכל בפסח, וְאֵין חָמְרַת דַּת פּוֹסֶלֶת בְּאכילת מַעֲשֵׂר שני.

שואלת הגמרא: בענין פסח שנאמר (שמות יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', לָמָּה לִי – מה באה תיבת 'בּוֹ' למעט. משיבה הגמרא: הכתוב מלמדנו שדווקא בּוֹ [בפסח] ערל אֵינוֹ אוֹכֵל, אֲבָל אוֹכֵל הוּא בְּמַצָּה וּמָרוֹר.

הגמרא מבארת מדוע יש צורך בשני פסוקים לפסול בפסח גם ערל וגם מומר, ואין למדים אחד מחבירו: וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב עָרֵל שאינו אוכל בפסח וְאִיצְטְרִיךְ לְמִכְתַּב [שם יב מג] 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ' שמומר אינו אוכל בפסח. דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק עָרֵל, הֵיינו טועים לומר שדווקא ערל אינו אוכל בפסח, מִשּׁוּם דִּמְאִים – הערלה מאוסה היא, אֲבָל בֶּן נֵכָר דְּלָא מְאִים אִימָא לֹא יהיה אסור באכילת פסח, לכן צריך פסוק לפסול מומר. וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק 'כָּל בֶּן נֵכָר', הֵיינו אומרים שהוא אינו אוכל בפסח מִשּׁוּם דְּאֵין לִבּוֹ לְשָׁמַיִם, שהרי המיר את דתו, אֲבָל עָרֵל דְּלִבּוֹ לְשָׁמַיִם, ומה שלא מל עצמו אינו אלא משום שמתו אחיו מחמת מילה, אֵימָא לֹא יהיה אסור באכילת פסח, לכן צְרִיכָא.

לאחר שהתבאר שתיבת 'בּוֹ' היא מיעוט, מסתבר שגם תיבת 'ממנו' היא מיעוט. שואלת הגמרא: נאמר בקרבן פסח (שם יב ט) 'אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא' וכן נאמר (שם יב י) 'וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ', לָמָּה לִי – מה יש למעט מתיבות אלו. משיבה הגמרא: לְכִדְרַבָּה אָמַר רַבִּי יִצְחָק המובא להלן (עד.), שמבאר מה ממעטים מפסוקים אלו.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי עקיבא בברייתא שהובאה לעיל (ע.): אָמַר מַר, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ ללמוד תרומה בגזירה שוה מפסח כדי לפסול בה ערל, שהֲרֵי בתרומה הוּא אוֹמֵר (ויקרא כב ד) 'אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל', כפל הכתוב תיבת 'איש' לְרַבּוֹת אֶת הֶעָרֵל שאף הוא אינו אוכל בתרומה בטמא. מקשה הגמרא: וְאֵימָא – תאמר שהכתוב בא לְרַבּוֹת אֶת הָאוֹנֵן שאינו אוכל בתרומה בטמא, אבל ערל אוכל בתרומה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר קְרָא בענין תרומה (שם כב יג) 'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל בּוֹ', זָרוּת אָמְרָתִי לְךָ שפוסלת בתרומה, וְלֹא אֲנִינוּת. מקשה הגמרא: אֵימָא – תדרוש מפסוק זה שדווקא זרות פוסלת בתרומה וְלֹא עֲרֵלוּת. מתרצת הגמרא: הָא כְּתִיב 'אִישׁ אִישׁ' לרבות ערל שפסול בתרומה.

מקשה הגמרא: וּמַה רָאִית ללמוד מ'וכל זר' להתיר אונן בתרומה ומ'איש איש' לפסול ערל, שמא תאמר להיפך, שנפסול אונן בתרומה מ'איש איש', ונתיר ערל בתרומה מ'וכל זר'. מתרצת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא שֶׁעֲרֵלוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי לפוסלה בתרומה, שֶׁכֵּן ערל חמור מאונן בכמה דברים, וסימנם מַעֲשִׂ"ם בְּרוּחִי"ם בִּרְכ"ר הֶעֱכ"ר, והיינו שערל מְחוּפַּר מַעֲשֶׂה המילה, וּמַעֲשֶׂה המילה נעשה בְּגוּפוֹ של הערל, וְעָנוּשׁ כָּרֵת אם לא מל את עצמו, וְיֶשְׁנוֹ לְפָנֵי הַדִּבּוּר – מצות מילה ניתנה לפני מתן תורה, וְיֵלֵךְ זְכָרָיו [–בניו הזכרים] וַעֲבָדָיו מְעַכֵּבֶת – אם יש לאדם בן או עבד שעדיין לא מל אותם, אינו רשאי לאכול בפסח, ובאנינות אין חומרות אלה.

מקשה הגמרא: אַדְרַבָּה, אֲנִינוּת הֲוָה לֵיהּ לְרַבּוּיֵי שפוסלת בתרומה, שֶׁכֵּן יֶשְׁנָהּ בְּכָל שָׁעָה, שבכל פעם שמת לו מת הרי הוא אונן, וְנוֹהֶגֶת בין בָּאֲנָשִׁים וּבין בַּנָּשִׁים, וְאֵין בְּיָדוֹ לְתַקֵּן עַצְמוֹ שתיפסק אנינותו, ואילו ערלות ביון שמל פעם אחת שוב לא יתחייב במילה לעולם, ואינה נוהגת אלא באנשים, ובידו לתקן את עצמו על ידי מילה. מתרצת הגמרא: הָנָךְ נְפִישָׁן – מנין החומרות שיש בערל מרובה ממנין החומרות שיש באונן, ולכן מסתבר לפסול ערל ולהתיר אונן.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, בְּלֹא 'חָנָךְ נְפִישָׁן' נַמִּי לֹא מָצִית אָמְרַת – גם אם מנין החומרות בערל לא היה מרובה, לא ניתן ללמוד מ'איש איש' לפסול אונן, שהרי אָמַר קְרָא 'אִישׁ אִישׁ', וְאִיזֶהוּ דָּבָר שֶׁיָּשְׁנוֹ – שנוהג בְּאִישׁ וְאֵינוֹ נוהג בְּאִשָּׁה, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה עֲרֵלוּת, אבל אנינות נוהגת בין באנשים ובין בנשים.

הגמרא ממשיכה לבאר את שיטת רבי עקיבא. שואלת הגמרא: וְרַבִּי עֲקִיבָא שאינו דורש גזירה שוה 'תושב ושכיר', הַאי 'תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל בּוֹ' האמור בפסח (שמות יב מה), מַאי עֲבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: אָמַר רַב שְׁמַעְיָא, לְאַתויֵי – לרבות עֲרֵבִי מָהוּל, וְגִבְעוֹנִי מָהוּל, שאסורים באכילת הפסח. מקשה הגמרא: וְהָנֵי מוּלִין נִינְהוּ – וכי ערבי וגבעוני שמלו עצמם נחשבים נימולים, וְהָא תְּנַן במסכת נדרים (לא:), מִי שאמר קוֹנָם שָׁאֲנִי נֶהֱנֶה לַעֲרֵלִים – יאסר עלי כהקדש מה שאני נהנה מהערלים, מוּתָּר לו ליהנות בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל וְאָסוּר לו ליהנות בְּמוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים – גוים שנימולו, שאף הם בכלל ערלים. ואם אמר קוֹנָם שָׁאֲנִי נֶהֱנֶה לְמוּלִין – יאסר עלי כהקדש מה שאני נהנה מהנימולים, הרי זה מוּתָּר בְּמוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאָסוּר בַּעֲרֵלֵי יִשְׂרָאֵל, אף שעדיין לא נימולו. והטעם, לפי שבנדרים לשון בני אדם הוא הקובע, וישראלים אינם נקראים ערלים גם אם עדיין לא נימולו, ונכרים נקראים ערלים אף כשהם מהולים. נמצא שערבי מהול וגבעוני מהול הם בכלל 'וכל ערל לא יאכל בו', ולא צריך פסוק מיוחד לאוסרם באכילת פסח. ואם כן חוזרת הקושיא, מה לומד רבי עקיבא מ'תושב ושכיר' האמור בפסח.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא 'תושב ושכיר' נכתבו לְאַתויֵי גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל, וְקָסָבַר רבי עקיבא שקטן שנולד מהול נחשב למחוסר מילה, וְצָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית. מוסיפה הגמרא: וְרַבִּי אֶלְעָזָר שדורש מ'תושב ושכיר' גזירה שוה לפסול ערל בתרומה, אינו צריך פסוק לפסול גר שמל ולא טבל וקטן שנולד כשהוא מהול, משום שהוא לְמַעֲמֵיהּ – לשיטתו, דְּאָמַר גֵּר שֶׁמָּל וְלֹא טָבַל גֵּר מְעֻלֶּה הוּא – גר גמור הוא, וְקָסָבַר קָטָן שֶׁנּוֹלַד מָהוּל אֵין צָרִיךְ לְהַטִּיף מִמֶּנּוּ דַּם בְּרִית, ולדעתו שניהם אוכלים בפסח.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי אֶלְעָזָר שלומד מגזירה שוה שערל אינו אוכל בתרומה, הַאי – הפסוק 'אִישׁ אִישׁ' מַאי עֲבִיד לֵיהּ – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא: רבי אליעזר סובר שִׁדְּבָרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, ואין כוונת התורה ללמד בכך הלכה.

הגמרא מביאה ספק בדין קטן קודם שמלאו לו שמונה ימים לענין תרומה: בָּעֵי רַב חָמָא בַּר עוּקְבָא, כהן קָטָן עָרֵל קודם שמונה ימים, מַהוּ – האם מותר לְסוֹכוֹ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה. וצדדי הספק הם, האם עֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בְּזַמָּנָהּ מַעֲכֶבֶת מאכילת תרומה, אף שעדיין לא מוטלת חובה למולו, ואסור לסוכו בה. אוֹ שמא ערלות שלא בזמנה לֹא מַעֲכֶבֶת מאכילת תרומה, ומותר לסוכו בה.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא הדנה במילת זכריו ועבדיו שמעכבתו בפסח: אָמַר רַבִּי זְרִיקָא, הָא שְׁמַע, אֵין לִי ללמוד מהפסוק אֶלָּא שמילת זְכָרָיו מעכבת את האב בְּשָׁעַת עֲשָׂיָה [–שחיטה] של הפסח, כלשון הכתוב (שמות יב מח) 'הִמּוֹל לוֹ כָּל זְכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ', וְכן שמילת עֲבָדָיו מעכבת את האדון בְּשָׁעַת אֲכִילָה של הפסח, שאפילו אם לא היה לו עבד [שלא נימול] בשעת שחיטה והיה לו בשעת אכילה, מעכבו מאכילה, כלשון הכתוב (שם יב מד) 'וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת כָּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ'. מְנַיִן לִיתֵּן אֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה, וְאֶת הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה, כלומר מנין שמילת זכריו מעכבתו מאכילה, ומילת עבדיו מעכבתו משחיטה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'אֹתוֹ אָז אָז' [–'ואז יקרב לעשותו' 'אז יאכל בו'] לְגַזֵּרָה שָׁוָה, ללמדנו שהנאמר בזכריו נוהג גם בעבדיו, והנאמר בעבדיו נוהג גם בזכריו.

רבי זירא מסיים את הוכחתו מהברייתא: בִּשְׁלָמָא עֲבָדָיו שמעכבים מאכילה [ובהכרח שבשעת שחיטה עדיין לא עיכבו], מַשְׁכַּחַת לָהּ – יתכן אופן דְּאִיתַנְהוּ [–שישנם] בְּשָׁעַת אֲכִילָה, וְלֵיתַנְהוּ [–ואינם] בְּשָׁעַת עֲשָׂיָה, בְּגוֹן דְּזַבְנִינְהוּ בֵּינֵי בֵּינֵי – שקנה עבדים בין עשיית הפסח לאכילתו. אֶלָּא זְכָרָיו שריבינו שמעכבים מאכילה [ובהכרח שבשעת שחיטה עדיין לא עיכבו], דְּאִיתַנְהוּ בְּשָׁעַת אֲכִילָה וְלֵיתַנְהוּ בְּשָׁעַת עֲשָׂיָה הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – איך יתכן אופן זה, לָאו דְּאַתְּלוּד – האם לא כגון שהתינוק נולד בֵּין עֲשָׂיָה לַאֲכִילָה. הרי שאף קודם שמלאו לו שמונה ימים, מילתו מעכבת מאכילה, שֶׁמַּע מִינָּהּ שֶׁעֲרֵלוּת שֶׁלֹּא בְּזַמָּנָהּ הַוְיָא עֲרֵלוּת, ואסור אף לסוכו בשמן של

המשך בעמוד כז

תרומה.

הגמרא דוחה את הראיה: **אָמַר רָבָא**, **וְתִסְבְּרָא** – וכי סבור אתה שערלות שלא בזמנה מעכבת את האב, הלא 'חמול לו כָּל זָכָר' **אָמַר רַחֲמָנָא** 'וְאִי יִקְרַב לַעֲשׂתוֹ', **וְהָאי** – וקטן זה שאינו בן שמונה ימים, **לָאו בַּר מְהִילָא הוּא**, ומדוע יעכב. **אֶלָּא** על כרחך שהפסוק מדבר בקטן שהגיע זמנו למול, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן**, **בְּגוֹן שֶׁחֲלָצָתוּ חֲמָה** – שבשעת עשיית הפסח היה חולה בחולי הקדחת ולא היה ניתן למולו, ובזמן אכילת הפסח כבר נחלצה ממנו המחלה והבריא, ומלמדנו הכתוב שכל עוד שלא נימול, מעכב את אביו מאכילת הפסח.

מקשה הגמרא: **וְנֵיתוּב לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה** (**דְּאָמַר שְׁמוּאֵל חֲלָצַתּוּ חֲמָה נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעָה**) – כיון שרק עתה, קודם אכילת הפסח, הוא הבריא, יש להמתין מלמולו עד שיעברו שבעה ימים, ומדוע הוא מעכב את אביו מאכילת הפסח. מתרצת הגמרא: **דְּיַהֲבִינַן לֵיהּ כָּל שִׁבְעָה** – מדובר שהוא הבריא ממחלתו קודם הפסח, והמתינו לו שבעה ימים, ויום השמיני להבראתו חל בערב הפסח. מקשה הגמרא: אם כך **וְנֵימָהֵלֵיהּ מִצַּפְרָא** – שימולו אותו בבוקר, ואם לא עשו כך, הרי זו ערלות שמעכבת בפסח כבר משעת השחיטה, ומדוע צריך פסוק שהוא מעכב בשעת אכילה. מתרצת הגמרא: **בָּעֵינַן**

מֵעֵת לְעֵת, כלומר שבעה ימים מלאים, ואינו ראוי למילה אלא ביום השמיני להבראתו מאותה שעה שהבריא. והכתוב מדבר בתינוק שהבריא מחוליו אחר חצות היום, ושבעת הימים מעת לעת נגמרו בערב פסח רק לאחר חצות היום. נמצא שבשעת עשיית הפסח לא היה ראוי למילה, ובין העשיה לאכילה נעשה ראוי, ומחדש הכתוב שאף בזה מילתו מעכבת את אביו מלאכול הפסח.

מקשה הגמרא: וְהָתָנֵי לוּדָאָה [–שם חכם], יוֹם הַבְרָאָתוֹ של תינוק מחולי, מצריך המתנה שמונה ימים כְּיוֹם הִוָּלְדוֹ. מַאי לָאו – האם אין כוונתו, מַה יוֹם הִוָּלְדוֹ לֹא בָּעִינָן מֵעֵת לְעֵת, אלא בבוקר יום השמיני ללידתו הוא ראוי למול, אַף יוֹם הַבְרָאָתוֹ לֹא בָּעִינָן מֵעֵת לְעֵת, ובבוקר יום השמיני להבראתו הוא ראוי למול. מתרצת הגמרא: לֹא, עָדִיף יוֹם הַבְרָאָתוֹ מִיּוֹם הִוָּלְדוֹ, דְּאִילּוּ יוֹם הִוָּלְדוֹ לֹא בָּעִינָן מֵעֵת לְעֵת, וְאִילּוּ יוֹם הַבְרָאָתוֹ בָּעִינָן מֵעֵת לְעֵת, ומה ששנה לודאה שיום הבראתו כיום הולדו, בא להשמיענו שיש להמתין ליום השמיני להבראתו.

הגמרא מביאה אופן נוסף שבו מילת הבן תעכב את האב בשעת אכילת הפסח ולא בשעת עשייתו: רַב פָּפָא אָמַר, כְּגוֹן דְּכָאִיב לֵיהּ עֵינֵיהּ [–עינו] לִינוּקָא, ואינו ראוי למילה מחמת כן, וְאִיתְּפַח בֵּינֵי וּבֵינֵי – ובין עשיית הפסח לאכילתו נתרפא, וחייב האב למולו ומילתו מעכבתו מלאכול את הפסח.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רָבָא אָמַר, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ של התינוק חֲבוּשִׁין בְּבֵית הָאֲסוּרִין בשעת עשייה, ומצות מילה מוטלת עליהם, ולא היו יכולים לקיימה, וכן לא היו יכולים לשחוט את הפסח, ושלחו שליח שישחט עליהם את הפסח. ומשמיענו הכתוב שאם קודם אכילה השתחררו מבית האסורים, ועתה יכול האב למול את בנו, מילתו מעכבתו מלאכול הפסח.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רַב כַּהֲנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נְחֶמְיָה אָמַר, כְּגוֹן שהיה הבן טוּמְטוּם [–שמקום ערוותו מכוסה בעור, ואין ניכר אם הוא זכר או נקבה], שֶׁנִּקְרַע העור וְנִמְצָא שהוא זָכָר, ודבר זה התרחש בֵּינֵי וּבֵינֵי – בין עשיית הפסח לאכילת הפסח. באופן זה מילתו אינה מעכבת את האב מלעשות את הפסח אבל מעכבתו מאכילתו.

הגמרא מביאה אופן נוסף: רַב שֵׁרֵבְיָא אָמַר, כְּגוֹן שֶׁהוֹצִיא הולד את רֹאשׁוֹ חוּץ לַפְּרוֹזְדוֹר [–מקום יציאת העובר מרחם אמו] שבעה ימים קודם הפסח, ושאר גופו נשאר ברחם אמו, ויציאת הראש נחשבת ללידה וממנה מונים שמונה ימים למילתו, ובערב הפסח [הוא היום השמיני להוצאת ראשו] לאחר עשיית הפסח יצא כל גופו. מעתה חייב אביו למולו ומילתו מעכבתו מלאכול את הפסח.

מקשה הגמרא: וּמִי חָיֵי – וכי ולד יכול לחיות שבעה ימים כשראשו בחוץ ושאר גופו בפנים, וְהָתַנְיָא בנדה (ל:), כֵּיוָן שֶׁיָּצָא העובר לַאֲוִיר הָעוֹלָם, נִפְתַּח הַסָּתוּם וְנִסְתַּם הַפָּתוּחַ – פיו שהיה סתום, נפתח, וטבורו שהיה פתוח, נסתם, שֶׁאִלְמָלֵא כֵּן אֵין הוא יָכוֹל לִחְיוֹת אֲפִילּוּ שָׁעָה אֶחָת. וכיון שהוציא ראשו נסתם טבורו ואינו ניזון מאמו, ואף לינוק אינו יכול, וממילא אינו יכול להתקיים. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, כְּגוֹן דְּזַנְתֵּיהּ אִישָּׁתָא – שחולי הקדחת זן אותו. שואלת הגמרא: אִישָּׁתָא דְּמַאן – חולי הקדחת של מי זן אותו, אִילֵימָא אִישָּׁתָא דִּידֵיהּ – של הולד עצמו, שמדובר שבמשך שבעת הימים שהיה ראשו חוץ לפרוזדור תקפה אותו המחלה והיא זנה אותו, וביום השמיני שיצא כל גופו חלצתו חמה, אִי הָכִי כָּל שִׁבְעָה בָּעֵי – יש להמתין מלמולו שבעה ימים לאחר הבראתו. משיבה הגמרא: אֶלָּא דְּזַנְתֵּיהּ אִישָּׁתָא דְּאִימֵּיהּ – שאמו היתה חולה באותם שבעה ימים שראשו היה חוץ לפרוזדור, ומחלתה זנה אותו.

הגמרא מביאה אופן נוסף שבו יכול ולד לחיות כשראשו בחוץ ושאר איבריו עדיין ברחם אמו: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָנֵי מִילֵּי שאינו יכול לחיות במצב זה, אלא הֵיכָא דְּלֹא מְעַוֵּי – כשאינו צועק, אֲבָל הֵיכָא דִּמְעַוֵּי מִחְיָיא חָיֵי – אבל כשהוא צועק, בכיו מחמם אותו וזן אותו.

הגמרא דנה האם מועילה הזאה ממי חטאת על טמא מת בעודו ערל: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי בַּנָּאָה, עָרֵל ישראל שנטמא במת מְקַבֵּל הַזָּאָה להיטהר מטומאתו, וכשימול יהא מותר מיד באכילת קדשים, ואינו צריך לחזור ולהזות, שאין אומרים שהזאת ערלות אינה הזאה. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּאֲבוֹתֵינוּ בימי יהושע, שהקריבו קרבן פסח בגלגל, שֶׁקִּבְּלוּ הַזָּאָה לטהרם מטומאת מת כְּשֶׁהֵן עדיין עֲרֵלִים. שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ד יט) 'וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן' [ניסן], ורובם היו ערלים, שכל הנולדים במדבר לא נימולו. וּבַעֲשָׂרָה בניסן ודאי לֹא מְהִילֵי מִשּׁוּם חוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא – משום חולשת הגוף מהליכה בדרך, ובהכרח שבאחד עשר בניסן מלם יהושע, ובארבעה עשר בו הקריבו את הפסח. והנה רוב הצבור הבאים מהמדבר היו טמאים מתים מאבותיהם, ואם כן הַזָּאָה אֵימַת עָבִיד לְהוּ – מתי היזו עליהם לטהרם ולהתירם באכילת הפסח, לָאו – האם לא כְּשֶׁהֵן עֲרֵלִים. שהרי טמא מת צריך שתי הזאות, ביום השלישי וביום השביעי, ואפילו אם הזאה הראשונה [הזאת 'שלישי'] קיבלו מיד אחר שנימולו באחד עשר בניסן, הלא להזאה שניה [הזאת 'שביעי'] המתינו ארבעה ימים, דהיינו לחמישה עשר בו, ונמצא שלא היו טהורים בארבעה עשר בערב זמן אכילת הפסח. אלא בהכרח שהזו עליהם בעודם ערלים, ומוכח שהזאה לערל נחשבת הזאה.

מקשה הגמרא: וְדִלְמָא באותה שנה לֹא עָבוּד פֶּסַח כְּלָל מחמת טומאתם, ומשום שלא מועילה הזאה בערל הוצרכו תחילה למול עצמם, ולא היה סיפק בידם להזאות שלישי ושביעי. מתרצת הגמרא: לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ שלא עשו פסח באותה שנה, דִּכְתִיב (שם ה י) 'וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח'.

הגמרא מוסיפה להקשות על הראיה מפסח גלגל: מַתְקִיף לָהּ מַר זוּטְרָא, וְדִלְמָא כלל לא היזו עליהם והם נשארו בטומאתם, וּפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה הָיָה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִּׁי למר זוטרא, הרי תַּנְיָא בברייתא בְּהֶדְיָא, שהעולים מן הירדן מָלוּ וְטָבְלוּ וְעָשׂוּ פִּסְחֵיהֶן בְּטָהֳרָה.

הגמרא מביאה דין נוסף הנלמד ממילת בני ישראל על ידי יהושע: אָמַר רַבָּה בַּר יִצְחָק אָמַר רַב, לֹא נִיתְּנָה מצות פְּרִיעַת מִילָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה ב) 'בָּעֵת הַהִיא אָמַר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צֻרִים וגו' וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית'.

שואלת הגמרא: וְדִלְמָא היה זה ציווי למול את הָנָךְ דְּלֹא מָהוּל – אותם שנולדו במדבר שעדיין לא נימולו, דִּכְתִיב (שם ה ה) 'כִּי מֻלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיֹּצְאִים, וְכָל הָעָם הַיִּלֹּדִים וגו' בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לא מָלוּ'. משיבה הגמרא: אִם כֵּן שהציווי היה על עיקר המילה, מַאי 'שׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', שמשמעות הלשון היא שישוב וימול אותם פעם נוספת. אֶלָּא לָאו היה זה ציווי לְפְרִיעָה.

שואלת הגמרא: וּמַאי 'שֵׁנִית' – בפסוק נאמר 'וְשׁוּב מֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית', מה תדרוש מתיבת 'שנית'. משיבה הגמרא: לְאַקּוּשֵׁי – להקיש סוֹף מִילָה לִתְחִלַּת מִילָה, מַה תְּחִלַּת מִילָה דהיינו הסרת הערלה מְעַכֶּבֶת, אַף סוֹף מִילָה, דהיינו שיירי רצועות של עור הערלה שלא חתכם, מְעַכְּבִין בּוֹ. דִּתְנַן (שבת קלז.), אֵלּוּ הֵן צִיצִין – שיירי רצועות עור הערלה הַמְעַכְּבִין אֶת הַמִּילָה אם לא חתכם, בָּשָׂר – עור הַחוֹפֶה [–המכסה] אֶת [רוֹב] הָעֲטָרָה, היא השפה הגבוהה המקפת את הגיד מסביב, שממנה הוא משפע ויורד. וְכהן שנשארו בו ציצין אלו אֵין הוא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה, שהוא כערל ואסור בתרומה. הגמרא מפרשת את המשנה שהובאה כאן: אָמַר רָבִינָא וְאִיתֵימָא רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מה שאמרה המשנה 'בשר החופה את רוב העטרה' אין הכוונה שאם נשאר עור שמכסה את רוב היקפה של העטרה הרי זה מעכב את המילה, אלא אפילו אם נשאר בָּשָׂר – עור הַחוֹפֶה אֶת רוֹב גּוֹבְהָהּ שֶׁל עֲטָרָה במקום אחד, הרי זה מעכב את המילה.

לעיל בגמרא נאמר שהנולדים במדבר לא מלו. מבררת הגמרא: וּבַמִּדְבָּר מַאי טַעֲמָא לֹא מָהוּל. משיבה הגמרא: אִיבָּעֵית אֵימָא מִשּׁוּם חוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא – חולשת הגוף מחמת ההליכה בדרך.